

Hvorfor Vestlandet?

s. 32

SPRÅKNYTT

UTGITT AV SPRÅKRÅDET

39. ÅRGANG 2/2011

- Arnfinn Muruvik Vonen ny språkdirektør, s. 6
- Er du en nysgjerrigper?, s. 10
- Siste nytt om nynorskreformen, s. 12
- Norskklærere om norskfaget, s. 23

Språkrådet

Kjære leser!

Det er med stolthet jeg skriver denne lederen i det første nummeret av Språknytt som publiseres etter at jeg har tiltrådt som direktør i Språkrådet. Statens fagorgan i språkspørsmål har vært igjennom en kraftig utvikling i de senere årene og har i dag et bredt faglig ansvarsområde. Denne utgaven av bladet gjenspeiler noe av denne bredden.

Jeg skal ikke gi noen nærmere presentasjon av meg selv her. Den oppgaven har Magnhild Bruheim tatt seg av i et intervju med meg på side 6–9. I tillegg finner du mye annet lesestoff:

Ingvil Nordland skriver om navn på veier og gater og gjør rede for prinsipper for valg av adressenavn. Dette saksfeltet er spesielt aktuelt fordi en ny forskrift bestemmer at alle boliger, hytter og næringseiendommer i Norge skal ha veiadresser med husnummer.

Torbjørn Breivik og Ove Eide forteller om en fersk undersøkelse av norsklæreres holdninger til faget sitt. Undersøkelsen er foretatt på oppdrag fra fagrådet for skole og offentlig forvalt-

ning i Språkrådet, og det avsløres både positive sider ved norsklærernes situasjon og noen utfordringer.

Ole Våge skriver om terminologi i fiskeoppdrettsnæringen. Dette er en spesielt interessant næring språklig sett fordi mye av fagutviklingen har foregått i Norge og har ført med seg en velfungerende norsk terminologi.

Knut Helle tar for seg den historiske utviklingen av navnene på landsdelene i Norge. Her kan man se interessante paralleller mellom navnehistorien og historien for øvrig.

Marianne Aasgaard skriver om Norges og Språkrådets rolle i tre internasjonale foreninger for terminologi og fagspråk. Norge og Norden hevder seg godt i det internasjonale arbeidet på dette fagområdet.

Og dette er bare noe av det du kan lære mer om på de følgende sidene. Språknytt's faste spalter, aktualitetsstoff og enda mer kan du også finne. God lesning!

INNHOOLD 2/2011

AKTUELT

- 6 Intervjuet
- 10 Er du ein nysgjerriger?
- 14 Arkeologen som ga amerikanerne retten til klart språk
- 17 Språkbrukeren

INNSIKT

- 18 *Sagbakken* eller *Ekornveien*? *Bråtanvegen* eller *Bråtavegen*?
- 23 Korleis har norsklærarar det med faget sitt?
- 26 Norge hevder seg i internasjonalt terminologiarbeid
- 29 Lakselus og flytekragar. Om norsk terminologi i fiskeoppdrett
- 32 Vestlandet og Sørlandet blir til

Har du et spørsmål som du vil at vi skal ta opp i denne spalten, kan du sende oss en e-post. Adressen er: sporsmal@sprakradet.no. Skriv «Leserspørsmål» i emnefeltet.

Spørsmål: Er det riktig å skrive *feil* eller *feile* tall?

Svar: Ordet *feil* er i utgangspunktet et substantiv siden det finnes i entall og flertall og i ubestemt og bestemt form:

en feil – feilen – flere feil – alle feila el. feilene

I ordbøkene står det at *feil* også kan være adverb («Han gjorde det feil») og ubøyd adjektiv («Han trakk feil konklusjon»). Men etter former av verbene *være* og *bli* har ikke adjektivet *feil* den bøyningen som normale adjektiv har. Det må for eksempel hete at *Størrelsen var riktig* og *Størrelsene var riktige*, men at *Størrelsen var feil* og *Størrelsene var feil*.

Formen *feile* finnes altså ikke i bøyningen av dette adjektivet, og derfor er det ikke korrekt å skrive *feile tall*. Bruker man *feil* som adjektiv, må det hete *feil tall*, men det er uansett bedre å skrive *gale*, *uriktige* eller *ukorrekte tall*.

Spørsmål: Kan dere forklare meg opprinnelsen til uttrykket *hundreogett er ute*?

Svar: «Hundreogén» eller «hundre og én» er et kortspill som går ut på å oppnå en poengsum på 101. Uttrykket *nå er hundreogett / hundre og ett ute* betyr 'nå er spillet tapt, nå ser det ille ut'.

Spørsmål: Jeg leter etter et uttrykk som inneholder ordet *snippesken*, *snippen* eller *snippesekk*. Det fins visst ikke noe ord som heter *snippesekk*, men jeg trodde at det var noe som heter å pakke *snippen*, som kanskje en landstryker gjør før han skal ut på tur?

Svar: I *Norsk Ordbok med 1000 illustrasjoner* står bare *snippeske* som oppslagsord. Den eneste grunnen er nok det spøkefulle uttrykket å pakke *snippesken*, som betyr 'pakke sammen (gi opp) og dra sin kos'. De aller fleste av dem som lever nå, har aldri sett noen snippeske, som ifølge den samme ordboka er en 'eske til å oppbevare løse skjortesnipper i'. Løse skjortesnipper var vanlige før. Å ta på seg løssnippen var ofte det siste en mann gjorde før han syntes at han kunne gå ut. De som brukte snipp på skjortene sine til daglig, hørte neppe til arbeiderklassen. Dersom arbeiderne hadde skjortesnipper, var det nok til finbruk. Landstrykere hadde neppe snipper.

Spørsmål: Skal ein skrive Word, Excel, PowerPoint, Paint og andre Microsoft-program med stor forbokstav? Kva med Internett? Det er mange forslag på Twitter, men Språkrådet har vel det siste ordet.

Svar: Sidan desse programma er eigennamn, skal ein skrive dei med stor forbokstav. *Internett* kan ein skrive på to måtar: *Internett* eller *Internettet*. Det skal altså også ha stor forbokstav.

Spørsmål: Vi har en liten krangel i familien angående uttrykket *å ha vært ute en vinterdag/vinternatt før*. Min svigerfamilie mener at det heter *å ha vært ute en vinterdag før*, mens jeg er alene om å mene at det heter *å ha vært ute en vinternatt før*. Jeg mener det er logisk med *natt* siden det mest sannsynlig er kaldere og tøffere vær da.

Svar: Både *vinterdag* og *vinternatt* er i bruk. *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* har oppført uttrykket under *vinterdag*.

I *Norske Ordsprog* av Ivar Aasen står det: «Han heve voret ute ei Vetternatt fyrr» (1982, 3. utg., s. 304). Aasen skriver at han har uttrykket fra Trøndelag. I tekstkorpuset til *Norsk Ordbok* er det første treffet på «eg har vore ute ei vinternatt før» fra 1921 (Kristofer Uppdal). Og i seddelarkivet til den samme ordboka finnes «Å ha vært ute en vinterdag før» («Dæ va én som ha vøre u't en vinterdag f'ør») i form av en faksimile fra *Oppdalsboka* fra 1947. Samme sted er det også en faksimile fra *Torevatn* (1927) av Leif Halse med uttrykket

«Vi har vore ihop ein vinterdag før vi, Nils».

I en stor database med avistekster fra 1945 til i dag får en 354 treff på «ute en/ein vinterdag før» og 470 treff på «ute ei/en vinternatt før». Det ser altså ut til at det sistnevnte er mest utbredt.

Spørsmål: Eg har ein 6-åring, og både han og eg lurar på opphavet til uttrykket *å stupe kråke*. Viss de kunne hjelpe oss, ville det ha vore fint, eller «skikkeleg kult», som 6-åringen seier.

Svar: Det knyter seg mange uttrykk til kråka, nok fordi ho er ein svært vanleg og velkjend fugl. Ho er ikkje rekna som nokon god flygar eller som ein vakker fugl, men som ganske klok. Å *stupe kråke* vil vel seie at ein samanliknar rørsle med slik ein oppfattar at kråker gjer, altså at ein stuper som ei kråke, nokså enkelt og ikkje spesielt elegant. Vi har òg ord som *kråkesølv*, *kråkemaal* og *kråketær* og uttrykket *å fyre for kråka*. Ordet *kråke* skal i seg sjølv opphavleg vere lydhermande.

Redaksjonen presiserer

I det førre nummeret av bladet svara vi slik om korleis uttalen av gammalnorsk *hv-* utvikla seg ulikt i dialektane: «I vest og nord vart uttalen /kv-/, i aust /v-/.» Ein lesar meiner svaret vårt er feil.

Det er rett at dei fleste dialektane i landet har fått uttalen /kv-/ av *hv-*. Det er den sørlegaste delen av Austlandet som har fått uttalen /v-/. Storparten av Hedmark og Oppland ligg innanfor det området som fekk uttalen /kv-/.

Når et ord er ført opp i denne spalten, betyr det bare at vi har registrert at det er i bruk. Det betyr ikke at Språkrådet går god for ordet. Dersom vi tilrår eller rår fra å bruke ordet, nevner vi det uttrykkelig.

fossilminister – Det er helt utrolig at Ola Borten Moe representerer samme parti som Åslaug Haga. Da hun satt i den stolen han nå har, sa hun at hun hadde ambisjoner om å bli en klimaminister. Borten Moe fremstår som om han ønsker å bli en fossilminister. Senterpartiet har med ett endret posisjon fra å være miljøbevegelsens allierte, til å bli dens fiende, sier Hauge. Han karakteriserer det som flåsete og sneversynt av Borten Moe å trekke den globale energisituasjonen inn i diskusjonen om Lofoten og Vesterålen.

Bellona-leder Frederic Hauge til Aftenposten 21.3.2011

slakktivist I spalta «Medieblikk» i Adressa lørdag 5. februar skriver Sven Egil Omdal om Facebook og andre nettsteders antatt revolusjonære påvirkningskraft: «Facebook er for 'slakktivister' som tror at de skaper forandring i verden ved å trykke 'Like' på en støtte til befolkningen i Darfur.» En slakktivist er definert slik, på <http://en.wikipedia.org/wiki/Slacktivism>: «... formed out of the words slacker and activism. The word is usually considered a pejorative term that describes 'feel-good' measures, in support of an issue or social cause, that have little or no practical effect other than to make the person doing it feel satisfaction. The acts tend to require minimal personal effort from the slacktivist.»

Fra Lars Aarønæs' språkspalte Komma.no

blikking Ungdom i Oslo sier de fleste konflikter starter med stygge blikk, såkalt «blikking». Psykologer mener det er feil å tolke blikk som mobbing. [...] [På] Aftenpostens Facebook-side mener flere at det er de som tolker «blikkingen» som er ute etter bråk. [...] Psykolog Jan Christophersen er enig: – Jeg tror «blikking» ofte kan være en unnskyldning for å lage bråk. Folk som er ute etter å lage trøbbel og kvalm tolker et blikk som noe negativt.

Aftenposten Aften 2.3.2011

baderomsbyråkrati Kutter baderoms-byråkrati. Byggjereglane forenkles for å gjere det enklare å pusse opp bad og for å kutte gebyra. – Dei nye byggjereglane har no verka ei stund, og mange meiner det har blitt for mykje byråkrati og sakshandsaming i små byggjesaker. Eg er ikkje nøgd med den utviklinga. Difor vil eg endre reglane knytt til søknadsplikt for våtromsarbeid i eksisterande bygg, seier kommunal- og regionalminister Liv Signe Navarsete.

Agder Flekkefjords Tidende 18.3.2011

rødgrønt-gult Kristin Halvorsen er ikke like hjertelig til et KrF-samarbeid som Sp-leder Liv Signe Navarsete, som i helga åpnet for et rødgrønt-gult regjeringssamarbeid. Men SV-lederen samarbeider mer enn gjerne med KrF, og mener det er viktig å ha et godt forhold til sentrumspartiene.

Dagbladet.no 24.3.2011

Den nye Vonen

■ TEKST: MAGNHILD BRUHEIM

– Språkrådet har en stor utfordring i å forene gamle og nye oppgaver. Å fylle de nye oppgavene med konkret innhold er noe av det jeg gleder meg mest til.

Det sier den nye direktøren i Språkrådet, Arnfinn Muruvik Vonen, som fra 23. mai er på plass i lokalene i Observatoriegata i Oslo.

Matteinteressert

Lingvisten fra Malvik i Sør-Trøndelag er språkmektig. Riktig nok er han ikke norskfilolog, men han har universitets-

eksamener i russisk og latin. I tillegg behersker han en rekke europeiske språk og mindre språk som samoansk og tokelauisk. Men det var matematikken som åpnet for interessen.

– Jeg var glad i matematikk, og det var en første dytt inn i språkforståelsen, forklarer Muruvik Vonen. – Begeistringen for grammatikk er bare en del av

det. Det tok ikke lang tid før jeg forstod at kunnskap om nye språk fører til nye bekjenskaper. Å lære andres språk gjør det mulig å bli kjent med folk og lære om livet til andre mennesker. Det fører videre til en større forståelse av verden.

– *Hva fascinerer deg mest med språk?*

– Jo mer jeg lærer om språk, jo mer øker respekten. Språk er et kraftig kommunikasjonsverktøy og en identitetsmarkør, og det er også et leketøy. Det er byggesteiner i et mangfold av uttrykksmåter. Alle språk er rare og interessante på hver sin måte.

– *Du sier at det som bekymrer deg mest ved språkutviklingen i Norge, er presset fra engelsk. Hva ser du som gleder deg?*

– Alle eksemplene vi ser på at norsk blir brukt på fine og kreative måter, for eksempel i reklame. Og at også nynorsk blir brukt mer i markedsføring enn en kunne tro, og at det ser ut til å være vellykket. En annen ting jeg gleder meg over, er alle de gode skjønnlitterære bøkene som kommer ut på norsk.

● «Å lære andres språk gjør det mulig å bli kjent med folk og lære om livet til andre mennesker. Det fører til en større forståelse av verden.»

Styrke minoritetsspråk

Hovedtyngden av Språkrådets arbeid har tradisjonelt ligget på det norskfaglige, språknormering og likestillingsarbeid. Men språkmeldinga *Mål og mening* (2007–2008) gir Språkrådet også nye oppdrag, som det å ta vare på og styrke nasjonale minoritetsspråk og tegnspråk. Og på dette området er det

ifølge språkdirektøren mye ugjort å ta fatt på.

Når det gjelder samisk og kvensk, er allerede arbeidet i gang. Sametinget ivaretar interessene til samisk, og det er etablert et kvensk språkråd og en kvensk stedsnavntjeneste. Men for romani (språket til romanifolket eller taterne) og romanes (språket til romfolket) er lite gjort.

– Her må Språkrådet legge en strategi for hva det kan gjøre. Heldigvis finnes det institusjoner som vi kan søke samarbeid med.

Det området der han sjøl stiller med den høyeste kompetansen, er et språk

uten lyder. Muruvik Vonen har arbeidet med norsk tegnspråk og tolketjeneste de siste 17 åra. Han har vært opptatt av situasjonen for døve og hørselshemmede

og blant annet arbeidet med en levekårsundersøkelse blant døve.

– Jeg tror at kunnskapen min på dette feltet har gjort at jeg lettere kan forstå situasjonen for andre språkminoriteter.

● ● ARNFINN MURUVIK VONEN

Arnfinn Muruvik Vonen er nyansatt direktør i Språkrådet.

– *Hva kan Språkrådet gjøre for norsk tegnspråk?*

– Det er et av de spørsmålene det er vanskelig å svare på før jeg er kommet skikkelig i gang, men informasjon om norsk tegnspråk kommer i hvert fall til å stå på dagsordenen. Rådet har ikke hatt kompetanse på tegnspråk, men vi ansetter nå en rådgiver. Dette er en av

de sakene jeg ser fram til å drøfte i styret, sier han.

Viktig anerkjennelse

Språkdirektørens interesse for språkpolitikk har delvis vært preget av at han har fulgt utviklingen for tegnspråket.

– Tegnspråket har oppnådd en betydelig status de siste tretti åra. Tidligere ble det ikke sett på som språk i det hele tatt. Nå slår språkmeldinga fast at det er et fullverdig eget språk og en del av norsk kulturarv, sier han. – Den enorme

«Informasjon om norsk tegnspråk kommer i hvert fall til å stå på dagsordenen.»

endringen har gjort meg bevisst på hvor viktig språkpolitikk er for et samfunn.

– *Hva betyr det for brukerne?*

– For dem som bruker tegnspråket, har det vært en eventyrlig opplevelse, en anerkjennelse fra storsamfunnet.

Norsk Døveforbund har ønsket at tegnspråk skal være et offisielt språk i Norge. Muruvik Vonen mener at språkmeldinga drøfter det spørsmålet på en konstruktiv måte. Begrepet *offisielt språk* kan defineres som et språk som er godkjent av ansvarlige myndigheter. Og fra 1997 har tegnspråk vært offisielt i den forstand at døve barn har rett til opplæring i og på språket sitt.

– Jeg oppfatter det slik at det viktigste målet også for Døveforbundet er å få hevet den offisielle statusen til språket, også på andre sektorer enn det som gjelder opplæring.

– *Som for eksempel?*

– Et eksempel er eldreomsorgen, der det i dag ikke er sjølsagt at pleietrengende eldre tegnspråkbrukere får den hjelpen de trenger for å forstå og bli forstått.

Engelsk vinner terreng

– Den største utfordringen for Språkrådet nå er likevel den økende påvirkningen fra engelsk. Vi må motvirke tendensen til å innføre engelsk som bruksspråk i Norge, mener Muruvik Vonen.

– Det som bekymrer meg mest, er at norsk kan tape terreng overfor engelsk. Jeg er ikke så redd for lånord fra engelsk, sjøl om det er bra med gode forslag til norske avløserord. Men det er langt mer alvorlig når norske miljøer

går over til å bruke engelsk uten at det er nødvendig, sier han. – Det kan ses som en trussel mot norsk som et fullverdig og bærende språk som kan ivareta alle funksjoner i samfunnet.

– *Hva kan gjøres?*

– En viktig del av arbeidet er å få til en dialog med de miljøene der spørsmålet er aktuelt. Det gjelder virksomheter der en planlegger å gjøre, eller der en allerede har gjort, engelsk til arbeidsspråk, til tross for at de fleste som jobber der, er norske. Det er forståelig at enkelte miljøer er opptatt av å profilere seg internasjonalt og vil framstå som internasjonale også språklig. Men vi kan spørre om en har tatt høyde for ulempene en slik praksis kan medføre. Det er lett å overvurdere engelsk-kompetansen vår, sier han.

– *Hvilke miljøer er det snakk om?*

– Det gjelder særlig to områder: internasjonalt orienterte bedrifter og forskning og høyere utdanning.

Ny nynorsknormal

Rettskrivings spørsmål og normering er

av de tradisjonelle oppgavene til Språkrådet. I 2005 fikk bokmål en ny normal. Den gikk et steg bort fra ideen om tilnærming mellom de to målformene. Nå er det nynorskens tur. Ei nemnd har lagt fram et forslag, og meningen er at ny rettskriving for nynorsk skal gjelde fra august 2012.

– *Hva kan denne nye rettskrivingen få å si for nynorsk?*

– Det har jeg ikke behov for å uttale meg om før jeg er på plass i stillingen. Men det jeg er sikker på, er at jeg uten problem skal kunne forsvare det vedtaket som blir gjort. Jeg er trygg på at prosessen er brei, solid forankret og demokratisk, sier Muruvik Vonen.

Rettskrivingsreformer engasjerer og fører ofte til harde debatter. Språkdirektøren mener at det er naturlig, fordi det angår hver enkelt av oss og samspillet mellom mennesker. At rettskrivings-spørsmål som kan virke ubetydelige, kan berøre et språksamfunn på en alvorlig måte, kjenner han blant annet til fra språkdebatter om tokelauisk (et språk i Polynesia).

– Tokelauisk snakkes av 4000–5000 mennesker, og språket burde være enkelt å overføre til skrift. Det har få språklyder, og det er nok bokstaver til hver enkelt lyd, forteller Muruvik Vonen. – Likevel ble det strid, og det gjaldt blant annet en lyd som det var vanskelig å bestemme hvordan skulle skrives, en *h*-lyd med lepperunding (som i engelsk *wh*). Skulle det skrives med *wh* eller *f*, en bokstav som var ledig?

– *Og resultatet ble?*

– *F* vant, men det var etter en lang og bitter strid, som fulgte både geografiske og religiøse skillelinjer. Denne striden lærte meg at det ikke er noen grense nedad for hvor små spørsmål som kan få betydning. Vi opplever morsmålet

vårt som en del av vår identitet. Og når vi taper detaljer i språket, taper vi noe av den identiteten.

Et enhetlig norskfag

I 2005 var Muruvik Vonen medlem av en arbeidsgruppe som på oppdrag fra utdanningsministeren utredet framtidens norskfag.

– *Hva er den største utfordringen for norskfaget?*

– Den gangen var det å få til et enhetlig norskfag. De sentrale problemstillingene var: Hvordan kan vi få et felles norskfag i Norge for alle elever? Hvordan kan vi tilpasse faget slik at alle, også de med fremmedspråklig bakgrunn, får det samme tilbudet?

I 2005 mente arbeidsgruppen at tida ikke var moden for en felles plan, men det spørsmålet er stadig like aktuelt, mener Muruvik Vonen.

– *Hvorfor er det viktig med et enhetlig norskfag?*

– Norskfaget er sentralt i opplæringen både fordi norskfaglig kompetanse er helt nødvendig for å fungere godt i det norske samfunnet, og fordi faget kan være et møtested for utvikling av en felles nasjonal identitet hos elever med ulikt språklig og kulturelt utgangspunkt. Dette ønsket om et enhetlig fag må så avveies mot forutsetningene til hver enkelt elev.

– *Hvordan kan du som språkdirektør påvirke språkutviklingen?*

– Det gjenstår å se. Det er politikerne som setter rammer for språkpolitikken, men som leder for en enhet som gir råd, er det klart at jeg kan være med på å påvirke.

Er du ein nysgjerrigper?

■ NINA TEIGLAND

Er du i tillegg lærar, eller kjenner du ein nysgjerrig lærar, må du lese vidare. Neste skuleår lanserer nemleg Språkrådet ein ny språkpris for nysgjerrigperar.

Språkrådet skipar ein språkpris for unge språkforskarar saman med Nysgjerrigper-tiltaket til Noregs forskingsråd. Språkprisen skal delast ut i den årlege forskingskonkurransen for barn, Årets nysgjerrigper.

Nysgjerrigper arbeider for å fremje forskartrong og fantasi blant barn og unge. I Årets nysgjerrigper får barna forske sjølve, og dei konkurrerer om å skrive den beste forskingsrapporten. Språkprisen er eit samarbeid mellom Nysgjerrigper og Språkrådet som vi vonar vil heve interessa for språk og språkforsking blant deltakarane i konkurransen.

Premie og diplom til alle

Kvart år deltek omkring 2000 elevar i konkurransen. Rundt om i landet spør engasjerte lærarar elevane om kva dei lurar på, slik at dei kan utforske spørsmålet og levere inn ein forskingsrapport til Årets nysgjerrigper.

Grupper av elevar frå barneskulen kan delta i konkurransen. Alle som deltek, får diplom og premie og tilbakemelding frå juryen. Dei ti beste prosjekta får Nysgjerrigper-pris – og nytt frå 2012 er at éin av dei er ein språkpris.

Kunnskap om språk

Vi bruker språket anten vi les, skriv eller snakkar. Nokre eksempel på emne som kan utforskast av nysgjerrigerar, er namn på personar og stader, slang og dialektar og språk og teknologi. Utfordringa til elevane er å vise korleis ein skaffar seg kunnskap om språk og språkbruk.

Nysgjerriger har utvikla ein metode for forskinga. Det gjeld å finne ut kva ein lurar på, leggje ein plan for korleis ein skal finne svara, og så hente inn opplysningane. Til slutt oppsummerer og presenterer ein det ein har funne ut.

I 2010 var det til dømes ei gruppe elevar frå Tokke skule som lurte på kvifor det var så mykje skrivefeil i norsk-bøkene deira. Dei planla, forska og oppsummerte og besøkte Språkrådet for å vise fram funna sine. Løn for strevet fekk dei då prosjektet kom til finalen i Årets nysgjerriger.

Språk i alle fag

Med læreplanverket for Kunnskapslyftet blei det innført fem grunnleggjande ferdigheiter som skuleelevane skal utvikle gjennom arbeidet sitt i alle fag. Desse ferdigheitene er å kunne lese, å kunne skrive, å kunne uttrykkje seg munnleg, å kunne rekne og å kunne bruke digitale verktøy. Arbeid med språk inngår i alle fag i skulen, og derfor kan ein få språkprisen uansett kva fag ein arbeider med. Nysgjerrigers språkpris går til eit prosjekt der eit språkleg emne blir utforska. Emnet må ha tilknytning til norsk språk eller tilhøvet mellom norsk og andre språk.

Nysgjerrigers språkpris går til ...

Årets nysgjerriger blir kåra kvart år. Konkurransheftet for 2012, der språk-

prisen blir lyst ut for første gong, blir sendt til alle skular i juni i år. Kven som vann Nysgjerrigers første språkpris, veit vi i juni 2012. Følg med på nettsidene til Språkrådet og på nysgjerriger.no.

Språkspalte på nett

Språkrådet og Nysgjerriger skal òg samarbeide om ei språkspalte på nettsida nysgjerriger.no. Her kan barn få svar på spørsmål dei har om språk, og lese om kva som skjer i språkforskinga.

.....

• **Kven er denne Per i Nysgjerriger?**

• Namnet Per var lenge eit svært vanleg namn.

• Rundt 1940 var Per blant dei mest populære mannsnamna i Noreg, medan det i dag ikkje eingong er blant dei femti mest populære namna.

• Det er nok ikkje tilfeldig at det er eit vanleg namn som er siste leddet i ordet *nysgjerriger*. Dette vanlege fornamnet har nærmast komme til å tyde 'person'. Per og Pål kan brukast om kven som helst. Ein nysgjerriger er då ein nysgjerrig person og ikkje ein bestemt gut som heiter Per.

• Ordet *nysgjerrig* kom inn i norsk frå tysk *neugierig*, som opphavleg tydde 'å vere begjærleg etter nytt'.

.....

Nysgjerriger.no er ein nettstad for barn om vitskap og forskning. Her kan ein lese om store oppdagarar, arkeologi, verdsrommet, rare dyr, kupromp og mykje meir. Ein kan òg lære korleis ein kan lage sin eigen softis eller gjennomføre andre spennande eksperiment.

.....

Nina Teigland er samfunnsrådgjevar i Språkrådet.

Følg revisjonen av nynorskrettskrivinga

Rettskrivingsnemnda gjorde seg i vår ferdig med framlegget til ny offisiell rettskrivingsnorm for nynorsk. Nemndleiar Grete Riise overrekte innstillinga frå nemnda til styreleiar Ottar Grepstad i Språkrådet 1. april. Sidan har fagrådet for normering og språkobservasjon gitt tilråding til styret, som har siste ord i saka i Språkrådet. Styret har no sendt saka til Kulturdepartementet, som gjer endeleg vedtak.

Då innstillinga vart overrekt til styret, sa nemndleiar Grete Riise at ho vonar og trur at breie lag av nynorskbrukarar vil kjenne seg heime i den nye rettskrivingsnorma. Styreleiar Ottar Grepstad meinte at arbeidet er eit skuleeksempel på korleis vanskelege spørsmål må handterast for å vinne tilslutning.

Nemnda har arbeidd med framlegget sidan januar 2010. På vel eit år hadde ho over 30 møte med ulike miljøer av nynorskbrukarar. Det kom nesten

500 innlegg og kommentarar på diskusjonsforumet *Nynorsk 2011* og bortimot 80 høyringsfråsegner. Styret føreset at det som blir den nye rettskrivinga, skal gjelde frå 1. august 2012.

På nettsidene til Språkrådet finn du siste nytt og alle dokument i saka: www.sprakradet.no

Frå overrekkinga av innstillinga til ny nynorskrettskriving: (f.v.) nemndsekretær Aud Søyland, styreleiar Ottar Grepstad og nemndleiar Grete Riise.

Språkprisen: Du kan nominera før 20. juni

Språkrådet arbeider for å fremja og styrkja stillinga til norsk språk og deler difor kvart år ut ein pris for framifrå bruk av norsk i sakprosa. Prisen kan gå til ein person eller til ei gruppe (institusjon, bedrift, organisasjon osv.). Det blir delt ut ein pris for sakprosa på kvar av målformene kvart år.

Alle kan nominera kandidatar til Språkprisen 2011. Kandidatar kan koma frå alle sentrale samfunnsområde – næringsliv, forskning, undervisning, forvaltning, presse og etermedium, teknologi og kulturliv. **Juryen bør ha framlegga inne før 20. juni i år.** Prisane blir delte ut på Språkdagen 15. november 2011.

Meir informasjon om nominering til Språkprisen 2011 finn du på nettstaden til Språkrådet: www.sprakradet.no

Har du en kandidat til Klarspråkprisen?

Vet du om et statsorgan som fortjener å få Klarspråkprisen i år? **Da vil vi gjerne høre fra deg før 12. august** på e-post til klarsprak@sprakradet.no.

Mange privatpersoner opplever at de ikke forstår informasjon fra det offentlige. Det finnes knapt noe mer frustrerende enn å motta et brev eller et skjema som er så uklart formulert at man enten ikke forstår innholdet eller ikke finner den informasjonen man trenger.

Vi i prosjektet *Klart språk i staten* håper og tror at språket i tekster fra det offentlige er blitt bedre. De siste årene har vi kunnet glede oss over økende interesse for klarspråksarbeid og et stort mangfold av språkforbedringstiltak i det offentlige Norge.

I 2011 skal Klarspråkprisen deles ut for tredje gang. Prisen går til stats-

organer som gjør en ekstraordinær innsats for å bruke et klart, godt og brukervennlig språk i sine tekster til publikum.

Arkeologen som ga amerikanerne retten til klart språk

■ MARGRETHE KVARENES

I oktober 2010 signerte president Obama USAs klarspråkslov. Loven gir innbyggerne rett til å motta klar og forståelig informasjon fra føderale myndigheter. Bak loven står en dame med doktorgrad i arkeologi og selvdiagnostisert galskap.

Annetta Cheek på konferansen Klar, men aldri ferdig.

Annetta Cheek hadde arbeidet 25 år som saksbehandler da hun bestemte seg for at USA trengte en mer stabil klarspråkspolitikk. På fem år og med en standhaftighet som kanskje bare en arkeolog kan oppvise, lobbet hun *The Plain Writing Act* fram, millimeter for millimeter. Hun mener at «galskap og litt til» er det som skal til for å drive en lov gjennom det amerikanske systemet.

I mars i år gjestet hun Oslo og klarspråkskonferansen *Klar, men aldri ferdig* for å fortelle om lovarbeidet.

Hva sier loven?

Loven pålegger alle føderale myndigheter å bruke et klart og tydelig språk i all informasjon som innbyggerne trenger for å betale skatter og avgifter og for å motta føderale tjenester.

Innen juli i år skal hver eneste føderal myndighet ha utpekt én eller flere senioransatte som får ansvar for å gjennom-

føre loven på sin arbeidsplass. Alle ansatte skal informeres om loven og kurses i å skrive klart og forståelig. Og informasjon om klarspråksarbeidet skal publiseres på myndighetens nettsted med en adresse som publikum kan henvende seg til hvis de vil klage på eller kommentere språket i myndighetens dokumenter.

Hvordan følges loven opp?

– Publikums stemme blir avgjørende for om loven får effekt. Nå må folk kjenne sin besøkelsestid og melde fra om uklart språk! oppfordrer Cheek.

Innen oktober i år skal hver føderal myndighet bruke klarspråk i alle nye og reviderte dokumenter. Intet mindre.

.....

Margrethe Kvarenes er rådgiver i Språkrådet, språktjenesten for statsorganer.

Klarspråk / Plain language

I Norge definerer vi *klarspråk* som korrekt, klart og brukertilpasset språk. I retningslinjene som de amerikanske myndighetene skal følge, står det at et dokument er skrevet i klarspråk (*plain language*) dersom mottakerne av det

- finner det de trenger
- forstår det de finner
- kan bruke det de finner, til å gjøre det de skal, første gang de leser dokumentet.

Hvorvidt en tekst er skrevet i klarspråk, defineres altså ut fra mottakerens opplevelse av den. Det som er klarspråk for én mottakergruppe, er det ikke nødvendigvis for en annen.

I denne spalten tar vi opp stort og smått om forholdet mellom norske ord og importord, først og fremst engelske.

FLERTALL OVER SPRÅKGRENSEN

På side 15 i forrige nummer av Språknytt så vi på hva som skjer med substantiv når vi låner dem fra engelsk, som ikke har grammatiske kjønn, til norsk, som har tre grammatiske kjønn. Denne gangen skal vi se på hva vi gjør med importordene når vi skal bøye dem i flertall, og hvordan vi ofte tar i bruk engelske flertallsformer som entallsformer i norsk.

Flertall av engelske lånord

På engelsk er det enkelt å lage flertallsformer av substantiv. Med svært få unntak legger man endelsen *-(e)s* til entallsformen: *cat – cats, house – houses*. Stort mer er det ikke å si om akkurat det i denne sammenhengen. Når vi låner substantiv fra engelsk inn i norsk, låner vi vanligvis entallsformen av ordet: *film, jobb, show*. Dette er eksempler på godt innarbeidde importord. Når vi skal bruke dem i flertall, bøyer vi dem som om de var arveord. I ubestemt form flertall får vi *filmer, jobber* og *show*. Dette stemmer både med ofisiell normering og faktisk språkbruk. Flertallsformer med *-s* (*films, jobs, shows*) ville for de fleste virke påfallende.

Noen ord er innlånt med engelsk flertallsbøyning, men har siden tilpasset seg etter reglene. I *Norsk Riksmålsordbok* er ordet *hobby* ført opp med flertallsformen *hobbies* i tillegg til den regelrette formen *hobber*: «musikken er en av hans kjæreste hobbies». I Anne-Line Graedler og Stig Johannsons

Anglismeordboka. Engelske lånord i norsk (1997) har flertallsformen *hobbies* kommentaren «sjelden». I forordet står det at den engelske flertallsformen i visse tilfeller kan virke «formell eller gammeldags». Til det kan vi kanskje føye «lettere komisk». I samme ordbok finner vi det nyere importordet *home-party*, som bare er ført opp med engelsk flertallsform. Både ordet og fenomenet er såpass nytt at den engelske flertallsformen virker mindre påfallende.

Engelsk flertall – norsk entall

Til sist skal vi se på den interessante gruppen av ord der engelske flertallsformer brukes som entallsformer i norsk. *Shorts* og *kaps* (ofte skrevet som på engelsk: *caps*) er velkjente klesplagg, og på norsk er dette entallsformer. Vi kan bøye dem i bestemt form: *shortsen, kapsen*. Og vi kan dessuten lage flertallsformer på vanlig måte: *shortser – shortsene, kapser – kapsene*. Vi ser her at betydningen er løsrevet fra formen, og at ordene lever sitt eget liv i norsk. Det er et vitalitetstegn for norsk språk at de fleste språkbrukere uten videre oppfatter de engelske flertallsformene som entallsformer.

.....

Kjetil Aasen er rådgiver i Språkrådet.

– *DET HADDE BARE* blitt hakkende gale om jeg rappet på engelsk.

Mathias Smith Sivertsen, låtskriver og deltaker i Ungdommens kulturmønstring, intervjuet i Askøyværingen

.....

DET VERT SAGT om dei norske emigrantane at ingen var meir viljuge til å anglisera namna sine og leggja vekk morsmålet sitt enn dei. Grunnen var, heiter det, at dei ikkje hadde ein sterk nok kultur med seg då dei kom. Sagt på ein annan måte ynskte dei å innretta seg, dei ville verta borgarar av ei ny og moderne tid. På den eine sida kinesaren med to ulike språk på tunga, på den andre sida *the norseman*. I dag har kinesarane i USA det største språksamfunnet i verda i ryggen, medan vi norsklingar har eitt av dei minste.

Karin Sveen, kommentator i Dag og Tid

.....

– [...] *ORDFØRAREN MEINER* at hijab ikkje fremjar likeverd og integrering? – Eg kjem frå Irak, der kunne folk velja. Eg kjenner folk som gjorde begge delar. Derfor ser eg ikkje at det er kvinneundertrykkjande. Eg meiner det er viktigare å læra det norske språket, få seg utdanning, ha kontakt med lokalbefolkninga.

Shahrazad Al-Gebory, Jørpeland, intervjuet i Strandbuen

.....

I MANGE ÅR har vi hørt snakk om kebabnorsk – men Støre-norsk må nå være en minst like dominerende nyvinning. Utenriksministerens kattermyke formuleringer, skreddersydde forbehold smurt med sporadiske, inderlige be-

traktninger, er blitt et ideal. Opphavsmannen framfører det så overbevisende at han flere ganger er målt til å være landets mest populære politiker.

Det som blir rart, akkurat som når hvite nordmenn snakker kebab-norsk, er når vanlige folk begynner å snakke som Støre. For litt siden var det et dødsfall som ble mye omtalt i mediene, der en i familien uttalte at saken var «krevente». Det var den selvfølgelig. Men hadde det skjedd for ti år siden, ville den kanskje vært «vanskelig». Kanskje til og med «trist» eller «slitsom».

Liv Riiser, journalist, i spalten Damenenes i Vårt Land

.....

Sjølvsagt var det mange som var med på å skape det nye norske språket, og det er no slik at språk er ei personleg sak. Men eg har likevel ei kjensle av at det er Elias Blix som verkeleg får skaparverket til å svinge. Sjå berre her:

*No livnar det i lundar,
no lauvast det i lid,
den heile skapning stundar
no fram til sumars tid.*

*Det er vel fagre stunder
når våren kjem her nord,
og atter som eit under
nytt liv av daude gror.*

Dette er ikkje berre ein salme med lovprising av våren, dette er ein foss full av svimlande kjærleik til eit land som vaknar til nytt liv etter ein lang vinter.

Bjarte Botnen, utenriksredaktør i Vårt Land, i kommentar

TORILL WIIGER TØRJESEN,
lektor og medlem av fagrådet for skole
og offentlig forvaltning i Språkrådet

Minoritetsspråklege elevar – ein ressurs for nynorsk!

– Tror dere lærere at vi er dummere enn andre elevar?

Det gjekk ein støkk gjennom læraren. Kanskje trudde ho det? Hadde ho også fordommar?

Det var den gongen elevar med anna morsmål kunne bli fritatt for vurdering i nynorsk. Som regel fekk dei heller ikkje opplæring i nynorsk. Det var betre at dei blei tatt ut av klassa for å lære meir bokmål, tenkte skulen. Samstundes meinte mange minoritetsspråklege elevar at denne fritaksretten var diskriminerande.

Ifølgje opplæringslova skal alle elevar på ungdomstrinnet og i den vidaregåande skulen i dag ha opplæring og vurdering i nynorsk – uansett etnisk bakgrunn. Myndigheitene har faktisk tatt omsyn til elevane sine meiningar.

Dei minoritetsspråklege elevane kan mange språk og er vane med å skifte språk heile tida, og dei er vane med å samanlikne språk. Dei kan ofte fem språk, til dømes arabisk, urdu, norsk, engelsk og fransk. Det tyder sjølv sagt ikkje at alle elevane kan språka dei seier at dei meistarar, like godt. Men svært mange er språkmektige og utgjer ein ressurs for samfunnet. Mange av dei har òg ei sær sars god språkforståing.

Dei fleste minoritetsspråklege elevane har ei positiv haldning til nynorsk i motsetnad til mange majoritetsspråklege elevar. Dei er svært nysgjerrige på norsk kultur, og dei stiller tidleg spørsmål om kvifor vi har to variantar av

norsk skriftspråk. Når elevane stiller spørsmål som dette, er det lett å lose dei gjennom kulturhistoria vår, noe som igjen bidrar til at dei får kjennskap til mange av kodane i samfunnet. Spesielt for minoritetsspråklege elevar er nynorskopplæringa ei dør til dei kulturelle referansane våre, som mange ikkje har frå før. Dette er positivt i eit integreringsperspektiv.

Dei minoritetsspråklege elevane ser Noreg som sitt heimland. Dei skal leve livet sitt her, stifte familie, få barn, delta i tradisjonar og bli lykkelege i landet. Kanskje vil språkdebatten snu no som minoritetsspråklege elevar får oppleve heile norskfaget med sine to skriftlege språkvariantar. Nynorsk blir i alle fall meir allmenngjort, og kanskje vil fleire ungdommar få ei meir positiv haldning til nynorsk.

Abdi går på ungdomsskulen. Han er fødd i Noreg, og han og familien hans budde i Stavanger til han var ni år. Deretter flytta dei til Oslo. Dette har fått konsekvensar. Abdi vekslar mellom tre ulike talespråk:

– Når jeg snakker med slekt, så snakker jeg urdu. Når jeg snakker med litt yngre slekt, så snakker jeg stavangersk, og når jeg snakker med folk i Oslo, så snakker jeg så klart Oslo-dialekt.

Vi som jobbar i skulen, må innsjå at dei minoritetsspråklege elevane er ein ressurs og ikkje eit problem.

Ei navnløs gate ved Akerselva i Oslo, like ved utestedet Blå, har uoffisielt fått navnet Ingens gate. Offisielt er veistumpen en del av Brenneriveien.

Sagbakken eller Ekornveien? Bråtanvegen eller Bråtavegen?

■ INGVIL NORDLAND

Å sette navn på en vei eller ei gate er en todelt prosess. Først må en velge navn, og deretter må en fastsette skrivemåten etter reglene i lov om stadnamn (stedsnavnloven).

For at det skal bli enklere for alle å finne fram dit de skal, har Stortinget gjennom forskriftene til ny lov om eideomsregistrering (matrikkelloven) bestemt at alle boliger, hytter og næringsseidommer i Norge skal ha veiadresser med husnummer. Det er kommunen som bestemmer den offisielle adressen, og som gjør vedtak både om navn og skrivemåte. Alle statlige, fylkeskommunale og kommunale organer som skal vedta skrivemåter av stedsnavn, skal legge saka fram for Språkrådets stedsnavntjeneste. Etter at de nye reglene i matrikkelforskriften trådte i kraft 1. januar 2010, har stedsnavntjenesten fått økt pågang fra kommuner som skal vedta nye adressenavn.

Navnevalg

Stedsnavn er ikke bare viktige når en skal finne fram. De representerer også språklige og kulturelle verdier. De er en del av det lokale miljøet og den lokale historien og er med på å styrke folks følelse av å høre til på et sted. Når nye navn skal vedtas, må en ha i tankene at de skal bli stående i generasjoner framover. Stedsnavnloven gir først og fremst regler for hvordan stedsnavn skal skrives, ikke om hvilke navn en kan og bør velge. Derimot fins det noen navngivingsprinsipper som ikke står i loven, men som en bør legge vekt på når en skal navnsatte veier og gater. Prinsippoppstillinga øverst i høyre spalte bygger hovedsakelig på det som er skrevet om valg av adressenavn i del 1 og 2 av håndboka *Adresser og stadnamn*. Statens kartverk, Miljøverndepartementet og Norske Kommuners Sentralforbund ga i 1986 ut del 1 *Håndbok i kommunal adressetildeling*, mens Botolv Helleland, navnekonsulent og førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo, har skrevet del 2 *Stadnamn i offentlig og privat bruk*, som kom ut i 1993.

Prinsipper for valg av adressenavn

- 1 Navnet skal ikke kunne forveksles med andre offisielle stedsnavn i kommunen.
- 2 Navnet bør bygge på den lokale navnetradisjonen.
- 3 Navnet bør passe på stedet.
- 4 Navna bør være varierte.
- 5 Navnet bør ikke virke støtende eller komisk.
- 6 Navnet bør være lett å oppfatte, skrive og uttale.
- 7 En bør unngå å bruke navn på nålevende personer i adressenavna.

Enkelte av prinsippene ovafor trenger ei nærmere forklaring. Dette gjelder særlig punktene 1–4, og derfor vil jeg kommentere dem spesielt.

Av praktiske grunner er det viktig å unngå at samme navn blir brukt om mer enn én adresseparsell i kommunen. Før et nytt navn blir vedtatt, må en se til at det ikke kan forveksles med allerede eksisterende navn i kommunen eller tilstøtende områder i nabokommunene. En bør begrense bruken av navn med samme forledd, som *Bergsvegen* og *Bergsbakken*. Av hensyn til utrykningstjenestene og andre bør navn som ligner på hverandre, ligge i nærheten av hverandre.

Å bygge på den lokale navnetradisjonen vil si at en prøver å føre videre lokale, tradisjonelle stedsnavn og navnemønster i adressetildelinga. For eksempel kan det være aktuelt å ta i bruk navn på teiger og nedlagte husmannsplasser som *Sørtorpet*, *Sagbakken*, *Nyjordet*, *Kalveberget*, *Dysterbråtan*, *Lykkja*. Forutsetninga for å bruke slike navn er at den veien eller det området som skal ha navn, ligger på eller like ved det stedet som har navnet fra før, slik at det er naturlig å ta det i bruk der. På denne måten bidrar

en til å bevare stedsnavn som kanskje ellers ville ha gått ut av bruk.

Dersom en lager nye stedsnavn, bør en bygge på det tradisjonelle ordtilfanget. En kan gjerne bruke mer dialektale nevninger som *gutu* (dialektform av *gate* brukt om krøttervei) og *linne* ('linje, veistrekning, grenselinje') som alternativer til de mer vanlige etterledda *veilveg* og *gate*. Utenlandske lånord som *allé*, *aveny*, *chaussé* og *terrasse* er noe brukt i de større byene, men passer mindre bra i småbyer og i bygdemiljø, der det ikke er tradisjon for slike ord i adressenavna.

At et navn bør passe på stedet, betyr at det helst skal være lokalisierende, dvs. at navnet uttrykker ett eller flere særdrag ved adresseparsellen eller området rundt. Ved siden av ord for ferdsselsåre (*veilveg*, *gate/gutu*, *tråkk*, *sti* osv.) kan en også bruke ord som karakteriserer terrenget der veien ligger, som *slette*,

ved lokalsamfunnet i eldre og nyere tid.

Når en snakker om variasjon i betydning, tenker en særlig på førsteleddet i sammensatte navn. I områder med få tradisjonelle stedsnavn kan det være aktuelt å samle navn i grupper innfor bestemte betydningsområder, som for eksempel navn knytta til gårds- og skogsarbeid (*Slåttenga*, *Ploglandet*, *Tømmervelta*) eller dyrenavn (*Rådyrfaret*, *Ekornveien*, *Elgråkket*, *Oterslepa*, *Revebakken*). Dersom en ønsker å bruke slike gruppenavn, bør en velge betydningsgrupper som mest mulig avspeiler lokale forhold når det gjelder natur- og kulturliv. Men denne typen navngiving får lett et stereotypet preg og bør ikke overdrives.

Skrivemåten av stedsnavn

Stedsnavn i offentlig bruk skal skrives i samsvar med reglene i stedsnavnloven. Loven legger opp til ei grundig saks-

-
- «Det tradisjonelle lokale talemålet er utgangspunktet, men skrivemåten skal tilpasses gjeldende rettskriving.»

haug, *eng*, *bakke*, *jorde*, *helling*, *li*, *voll* osv. Tradisjonelle stedsnavn som fins i området, har vanligvis bakgrunn i lokale natur- og kulturforhold og vil derfor ha ei naturlig tilknytning til stedet.

Variasjon og mangfold er viktige navngivingsprinsipper. Det språklige mangfoldet ved adressenavn kan komme til uttrykk på flere måter. Et knippe tradisjonelle stedsnavn som *Huken*, *Bråtan*, *Kulpa* og *Tømmerholtet* vil representere et slikt mangfold. Bruk av alternative etterledd er også med på å skape variasjon. I navngivinga er det dessuten mulig å dra inn ei lang rekke betydningsområder som på ulike måter avspeiler mangfoldet

behandling med høring og medvirkning av den regionale stedsnavntjenesten. Det innebærer at stedsnavntjenesten skal få alle navnesaker til gjennomsyn før det gjøres vedtak.

Som hovedregel skal en ta utgangspunkt i det tradisjonelle lokale talemålet, men skrivemåten skal tilpasses gjeldende rettskriving og rettskrivingsprinsipper. De fleste stedsnavn inneholder vanlige ord, og det er et viktig formål med stedsnavnloven at skrivemåten ikke skal overskygge meningsinnholdet. Dersom et nytt navn inneholder et annet stedsnavn som er fastsatt med en viss skrivemåte, skal den skrivemåten brukes. Hvis

et gårds- og bruksnavn offisielt skrives *Bruvoll*, må en derfor også skrive *Bruvollvegen*. Det kan være at familien som bor på gården, har slektsnavnet *Brovold*, men denne skrivemåten er ikke i samsvar med reglene i stedsnavnloven. Her må en altså skille mellom stedsnavnet på den ene sida og etternavnet på den andre.

Skrivemåten av adressenavn

Utenlandske navn og nyere personnavn trenger ikke å følge rettskrivinga. Personnavn skrives som hovedregel slik som vedkommende selv skrev navnet.

Når et personnavn i genitiv er brukt som forledd i et adressenavn, kan etterleddet skrives i ubestemt form: *Karl Johans gate*. Ellers bør en som hovedregel velge samskriving og bestemt form av sisteleddet i samsvar med vanlig norsk navnelaging: *Gamleveien*, *Grünerløkka*, *Valebjørgsbryggja*, *Myrsletta*, *Vøyenalleen*.

At hunkjønnsord i bestemt form entall ender på *-a* (*Vika*) i dialekten, hankjønnsord på *-en* (*Tangen*, *Dalen*) og intetkjønnsord på *-et* (*Fjellet*), er neppe noe problem. Men når slike ord i bestemt form går inn som forledd i andre navn, mister de endinga eller får en sammensetningsfuge: *Vik(s)vegen*, *Tangevegen*, *Dalsveien*, *Fjellvegen*. Såkalte jamvektsord får endinger som *-ån/-an* (*Bråtån/Bråtán*) og *-ua* (*Gutua*). I sammensetninger beholder disse ordene endingsvokalen, altså *Bråtåvegen/Bråtavegen* og *Gutulia*.

Det er likevel slik at endinga i bestemt form i noen tilfeller oppfattes som så fast at den ikke endres når et nytt navneledd blir lagt til. Dermed oppstår former som *Sandvikavegen* og *Tangenvegen* istedenfor *Sandvik(s)vegen* og *Tangevegen*. Denne typen navnelaging

synes å bre seg, særlig i bynære strøk. Mer uvanlige navn, som for eksempel elvenavna *Etna*, *Regla* og *Åfeta* i Etnedal, følger også et tradisjonelt ordlagingsystem. Eksisterende navn som kommunenavnet *Etnedal* (laga til *Etna*), *Reglebekken* (laga til *Regla*) og *Åfetstølen*, *Åfetosen*, *Åfetfossen* (laga til *Åfeta*) viser at den bestemte artikkelen sløyfes når disse elvenavna inngår som forledd i ei sammensetning. I sammensetninger med for eksempel *vegen* bør navna skrives *Etnevegen*, *Reglevegen* og *Åfetvegen* (ikke *Etnavegen*, *Reglavegen* og *Åfetavegen*). Dersom en er usikker på sammensetningsmåten, bør en undersøke om det fins andre sammensetninger med samme navn som kan brukes som mønster.

Hvis en lokalt finner seg bedre til rette med former som *Sandvikavegen* og *Tangenvegen* enn med *Sandvik(s)vegen* og *Tangevegen*, kan ikke de førstnevnte forbys. Dette har å gjøre med at *Sandvika* og *Tangen* nærmest oppfattes som ubøyelige, altså at det gamle ordlagingsystemet ikke fungerer lenger. På den andre sida vil stedsnavntjenesten sterkt rå til at også adressenavn får ei skriftform som avspeiler nedarva uttale og lokal navnetradisjon og navnelaging. Adressenavna er jo de navna som blir brukt mest, og som det derfor bør være viktig å føre videre på et lokalspråklig grunnlag.

.....

Ingvil Nordland er sekretær for Stedsnavntjenesten for Østlandet og Agderfylkene.

«Skjælke ente!» Frå norrønt direkte til moderne tid

■ ERNST HÅKON JAHR

I band 9 av *Norsk Ordbok* (frå ramost til *skodde*), som blei lansert 19. februar i år, finn vi denne korte artikkelen:

skjelkja v -a [norr. *skelkja* 'spotta, håna'] spotta, skjemta med (Onsøy): *skjelke ikkje!* (jf ÅrsskrOnsøy 2001,21).

Det spesielle med dette ordet er at det er heimfesta hos berre éin språkbrukar

Skjælke ente!

Foto: Knut Elvebak

Dette biletet av Sofie Gjølberg er frå ca. 1962.

i moderne tid, nemleg Sofie Gjølberg (1872–1967) frå Onsøy ved Fredrikstad. Ho var oldemora mi på morssida (mors mormor). Ho brukte ordet ganske ofte, særleg når oldeborna sa noko ho meinte vi ikkje skulle spøke med. Sa nokon «No døyr eg!» eller «Eg ler meg i hel», kommenterte ho gjerne: «Skjælke ente!» Vi skulle ikkje skjemte med slike alvorlege ting. *Skjælke* går rett attende til norrønt *skelkja*. Her har vi altså eit ord som er belagt i norrønt, og som ikkje er registrert skriftleg nokon stad mellom norrøn tid og no. Det er ikkje med i Ivar Aasens ordbok, ikkje i Hans Ross si eller hos nokon andre, men blei så «reda» for *Norsk Ordbok* av Sofie Gjølberg. *Norsk Ordbok* har normert ordet til *skjelkja*. Kanskje nokon av Språknyttts lesarar òg kjenner uttrykket «Skjelkje ikkje»?

Tilvisinga i *Norsk Ordbok* er til ein artikkel eg skreiv om «skjelkje ikkje»-uttrykket i årsskriftet *Varden* (utgitt av Onsøy Historielag), 29. årgang 2001.

Ernst Håkon Jahr er professor i nordisk språkvitskap ved Universitetet i Agder.

Korleis har norsklærarar det med faget sitt?

■ TORBJØRG BREIVIK OG OVE EIDE

Fagrådet for skole og offentlig forvaltning i Språkrådet har ofte drøfta spørsmål knytte til norskfaget, men har sett at det manglar fakta om kva norsklærarane meiner. Difor tok fagrådet initiativ til ei undersøking der norsklærarar fekk uttale seg om ulike delar av faget.

Synovate fekk oppdraget og sende ut eit elektronisk spørjeskjema til i alt 1608 skolar. Det kom inn 1594 svar fordelte på 1131 svar frå vidaregåande skolar (280 skolar av 435 totalt) og 463 svar frå ungdomsskolar (245 skolar av 1210). I utvalet er lærarar frå vidaregåande skolar og skolar med mange elevar overrepresenterte, men resultatata er vekta for skoleslag og storleik.

Trivsel og arbeidsmengd

Eit hovudresultat i undersøkinga er at norsklærarane likar å undervise i faget, og at dei trivst godt saman med elevane, men tykkjer at arbeidsmengda er stor. For mange heng nok det siste saman med at dei skal setje tre karakterar i norskfaget. På eit debattmøte i Språkrådet om resultatata frå undersøkinga understreka ein representant for Elevorganisasjonen at læringsprosessen hos elevane må prioriterast framfor talet på skriftlege innleverte arbeid (produksjon). Han tykte det var skremmande å høyre at mange lærarar opplever vurderingsarbeidet som ei byrde, for han såg det slik at nettopp vurdering og tilbakemeldingar er grunnlaget for læreprosessen til elevane. Eit anna poeng frå Elevorganisasjonen var at læreplanane burde vere leselege for elevane også, slik at dei

forstår kva dei skal lære på dei ulike årstega. Ein heilskapleg læreplan og ei norskopplæring med tydeleg progresjon er nødvendig for å skape motivasjon og interesse hos elevane. Slik praksis er no, mister altfor mange elevar motivasjonen gjennom det 13-årige skoleløpet. Undersøkinga viser då også at norsklærarane opplever at elevane på ungdomssteget er meir motiverte og arbeidsame enn elevane i den vidaregåande skolen.

Utdanningsdirektoratet har starta arbeidet med å gå igjennom læreplanane, og eit forslag til revidering skal vere klart til høyring hausten 2012. Resultata frå haldningsundersøkinga er viktige innspel til dette arbeidet.

Utdanning, erfaring og kompetanse

Resultata frå undersøkinga stadfestar dei skilnadene vi trudde fanst mellom lærarar i ungdomsskolen og lærarar i den vidaregåande skolen når det gjeld norskfagleg kompetanse. I ungdomsskolen er det fleire lærarar som underviser i norsk utan anna norskfagleg utdanning enn det dei har frå den vidaregåande skolen. Lærarane meiner at norskfaget er viktig, men dei vektar emna i faget svært ulikt, og dei rapporterer om varierende kompetanse i emna.

På debattmøtet om undersøkinga viste professor Frøydis Hertzberg frå Universitetet i Oslo til funna frå evalueringa av Kunnskapslyftet. Ho meinte at særleg «grunnleggjande ferdigheiter» (lesing, skrivning, munnleg språk) er uklart formulerte i læreplanen slik han no er. Særleg uklart er det korleis ein skal arbeide med dei på ein strukturert måte, og om hovudansvaret ligg eller skal ligge hos norsklæraren.

Kompetanse i og haldning til målformene

Læreplanen jamstiller bokmål og nynorsk i skolen, medan eksamens- og vurderingsordningane skil mellom hovudmål og sidemål. Når vi spør dei som underviser i norsk, om dei er samde i jamstillinga mellom nynorsk og bokmål i læreplanen, får vi nokre overraskande svar. Nesten halvparten (48 %) av dei som svarte, er usamde, medan 39 % er samde. Norsklærarar med nynorsk som sitt private hovudmål er mest positive til jamstilling mellom målformene, og desse lærarane har lang norskfagleg utdanning (og arbeider i den vidaregåande skolen).

Ser vi nærare på dei lærarane som har bokmål som si private målform, blir biletet meir nyansert, og gruppa kan delast etter kompetanse. Gruppa som meiner at dei har høg kompetanse i nynorsk som sidemål, meiner at sidemålsundervisninga er viktig, at alle bør kunne lese og skrive nynorsk, og at ein skal undervise i nynorsk på alle årstrinna i ungdomsskolen og i den vidaregåande skolen. Blant dei lærarane som rapporterer at dei har låg kompetanse i nynorsk som sidemål, er det fleire enn sju av ti som meiner at det er tilstrekkeleg at ungdomsskoleelevar kan lese nynorsk. Motstanden mot sidemålet

(nynorsk) kjem òg til uttrykk ved at heile 71 % meiner at denne delen av undervisninga er lite viktig.

Undersøkinga viser at det er samanheng mellom høg utdanning og lang erfaring og korleis ein vurderer dei ulike emna i norskfaget. Kunnskap om språk- og litteraturhistorie, forståing og tolking av tekst og undervisning i sidemålet blir sedd på som viktigare jo høgare utdanning og lengre erfaring lærarane har. Det er også ein klar samanheng mellom låg kompetanse i sidemålet og negativ haldning til jamstilling mellom målformene og det å undervise i sidemål. Det er i ungdomsskolen vi finn majoriteten av lærarane med kort utdanning og låg kompetanse i norskfaget.

Kva emne er viktige?

Undersøkinga viser at det er brei semje om at munnlege og formelle skriftlege ferdigheiter er svært viktige, medan kunnskapar om samansette tekstar og kunnskapar om språk- og litteraturhistorie er ei aning mindre viktige. Det er påfallande at det er færre av lærarane i den vidaregåande skolen, studieførebuande program, som meiner at formelle skriftlege ferdigheiter er svært viktige. Ei mogleg tolking av dette resultatet kan vere at lærarane i den vidaregåande skolen reknar med at elevane skal ha gått gjennom desse emna tidlegare i skoleløpet og har tilstrekkelege kunnskapar frå før.

Kompetanse i ulike emne

Lærarane blei spurde om sin eigen kompetanse i hovudområda i læreplanen: skriftlege tekstar, språk og kultur, munnlege tekstar og samansette tekstar. Få opplever at dei ikkje har kompetanse i emna i det heile, men graden av kom-

petanse varierer. Det er ei stor gruppe lærarar som oppgir at dei berre i nokon grad har kompetanse i samansette tekstar. Norskklærarane på ungdomsskolenivå og dei med lite erfaring (under fem år) skil seg ut ved at få av dei meiner dei har god kompetanse i hovudemna i læreplanen. Det er også i denne gruppa vi finn dei med kortast utdanning i norskfaget.

Nabospråkundervisning

Ein nordisk språkkampanje blei initiert av den islandske formannskapet i Nor-

fatta som mindre viktig enn andre emne.

Konklusjon

Undersøkinga stadfestar at det er ein samheng mellom utdanning, haldning til innhaldet i norskfaget og opplevd undervisningskompetanse. Norskklærarane trivst med faget sitt og med elevane, men meiner at arbeidsmengda er for stor. Funna i undersøkinga er viktige innspel i debatten om revisjonen av norskfaget, om kva innhald og omfang faget skal ha. Men like viktig er disku-

● «Undervisninga i nabospråk blir oppfatta som mindre viktig enn andre emne.»

disk råd i 2009 og sett i gang hausten 2010. Målet er å styrkje nabospråkforståinga blant barn og unge i Norden. Bakgrunnen for kampanjen er at undervisning i nabospråka er emne i læreplanane i alle dei nordiske landa. Språkrådet har vore involvert i ei undersøking som viser at ungdom i mindre grad enn tidlegare forstår språka i nabolanda. Det var difor naturleg å undersøkje kva lærarane meiner om emnet, og om dei kjenner seg kompetente til å undervise i det.

Litt over ein tredel av lærarane (35 %) meiner at dei har god kompetanse til å undervise i nabospråka, men fleirtalet (58 %) oppgir at dei berre i nokon grad har tilstrekkeleg kompetanse på området. Resultata viser òg at 8 % oppgir at dei ikkje har kompetanse i nabospråk, eller at dei ikkje veit om dei har det. Undervisninga i nabospråk blir også opp-

sjonen om kva kompetanse lærarane har, og kva som kan gjerast for å setje dei i stand til å undervise i dei emna planane faktisk seier at dei skal undervise i. Både i grunnutdanninga for lærarar og i tilboda om etter- og vidareutdanning for norskklærarane er det særleg viktig å styrkje opplæringa i nabospråkundervisning og i nynorsk.

.....
Torbjørg Breivik er seniorrådgjevar i Språkrådet og medlem av fagrådet for skole og offentleg forvaltning.

Ove Eide er leiar av fagrådet for skole og offentleg forvaltning, til dagleg norskklærar og leiar for utvikling og fornying ved Firda vidaregåande skule på Sandane.

.....
Løysing på baksidagåta: Getiter og kje har horn, getingar har følehorn, og geting og getingur tyder 'kvefs/vefs', jamfør omsetjinga av den islandske setninga: «Han er oftast svart með gule eller rauðe tveir-rænder og með gífltródd.»

Norge hevder seg i internasjonalt terminologiarbeid

■ MARIANNE AASGAARD

Arbeidet med terminologi og fagspråk ivaretas internasjonalt av en rekke foreninger og organisasjoner. Norge og Språkrådet er godt representert i tre av dem.

Norge er representert i styret i tre internasjonale terminologiforeninger, og i to av dem har vi ledervervet. De tre representantene har nær tilknytning til Språkrådet. Jan Hoel er leder for Den europeiske terminologiforening (EAFT) og seniorrådgiver i Språkrådet. Håvard Hjulstad er styremedlem i Infoterm og medlem av Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk. Johan Myking er leder for det internasjonale forsknings-

Håvard Hjulstad: «Terminologiarbeid er internasjonalt i sitt vesen.»

instituttet IITF og var frem til i fjor leder for Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk.

I 2009 ble Språkrådet nasjonalt samarbeidsorgan for arbeid med terminologi og fagspråk i Norge. Det meste av arbeidet til Språkrådet skjer selvfølgelig i Norge, men det internasjonale samarbeidet er også betydningsfullt. Derfor

er det svært gledelig at Språkrådet og personer tilknyttet Språkrådet har viktige verv i flere av de internasjonale foreningene for terminologi og fagspråk.

Ikke tilfeldig

Skal man tro de tre, er det ikke tilfeldig at det er personer fra Norge og Norden som innehar slike verv. – Det nordiske terminologiarbeidet har alltid stått høyt i kurs, sier Håvard Hjulstad. – Det har vært høy aktivitet i alle de nordiske landene. Norge har hatt stor interesse for

terminologi, og vi har hatt et organisert og sentralisert terminologiarbeid i lengre tid enn andre og større språksamfunn.

Også Johan Myking mener at det er naturlig at Norge og Norden hevder seg internasjonalt. – IITF har administrasjonssentrum i Vasa i Finland, og det er ikke tilfeldig, mener Myking. – Fagmiljøet i Norden har et godt omdømme fordi vi i Norden har vært aktive og

publisert mye. Universitetet i Vasa er anerkjent innen fagspråk og terminologi, og det er mange som har disputert der, meg selv inkludert, sier Myking. Om Norges verv i foreningen har han følgende å si: – Det er inspirerende å se at de nasjonale og nordiske erfaringene er viktige for andre. Det er også et bidrag til kunnskapsutveksling man ikke skal undervurdere betydningen av.

Språkrådet i sentral rolle

Jan Hoel er koordinator for terminologitjenesten i Språkrådet, og Språkrådet er medlem av Den europeiske terminolo-

EAFT arrangerer en hovedkonferanse annethvert år, og neste gang finner den sted i Oslo, i oktober 2012. – Ledervervet gir en mulighet til å påvirke arrangementssted for neste hovedkonferanse, og dette har Språkrådet altså utnyttet, forteller Hoel. – Det tydeliggjør også Språkrådets rolle som nasjonalt samordningsorgan for terminologiarbeid i Norge. Vi plasserer den nye rollen vår i en større sammenheng. Vi

Johan Myking: «Fagmiljøet i Norden har et godt omdømme.»

logiforening (EAFT). I fjor høst ble Hoel valgt til leder for foreningen. EAFT ble opprettet i 1996 og er en ideell medlemsforening. Målet til foreningen er å skape en europeisk plattform for arbeidet med terminologi og å øke bevisstheten rundt terminologiarbeid. Foreningen skal også fremme flerspråklighet i fagkommunikasjon.

– EAFT har et flerspråklig siktemål som er viktig, sier Hoel. – Dette er en bærebjelke i foreningens virksomhet. Terminologiarbeid legger godt til rette for utveksling og overføring av kunnskap på tvers av språkgrenser, og det er en forutsetning for en globalisert verden. Dette er da også et av de overordnede formålene i foreningens «Brussel-erklæring», som foreligger på bokmål og nynorsk.

Hoel understreker også foreningens rolle som kontaktskaper. – EAFT er en møteplass der medlemmer fra europeiske land kan utveksle erfaringer og hente inspirasjon, sier han.

samarbeider og knytter forbindelser med det øvrige Norden og Europa, og det er viktig.

Terminologi og forskning

Frem til utgangen av 2010 var Johan Myking leder for Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk. Han er professor ved Universitetet i Bergen og har siden 2009 vært leder for IITF (Internationales Institut für Terminologieforschung). IITF ble opprettet i Wien i 1989, og medlemmene er akademikere fra universiteter i ulike deler av verden. Det er et trettitalls individuelle medlemmer, mens om lag like mange er institusjonelle medlemmer, i hovedsak forskningsmiljøer. IITF arbeider for å fremme og koordinere grunnleggende forskning innen terminologi.

– Siktemålet med IITF er å få terminologiforskning inn på den akademiske arenaen, sier Johan Myking. – Dette

gjør IITF til en annen type organisasjon enn de andre. Det er viktig at terminologi også er en akademisk disiplin, og grunnforskning tilfører elementer som terminologimiljøet ikke kan klare seg uten.

IITF har arrangert flere konferanser og fagsymposier, og det neste fagsymposiet skal være i Perm i Russland i august i år. Temaet er fagspråk og språkpolitikk, og Myking er hovedinnleggsholder. IITF har også gitt ut en rekke publikasjoner og har blant annet en aktiv tids-

Jan Hoel: «Vi plasserer Språkrådets nye rolle i en større sammenheng.»

skriftserie. – Målet er at alle publikasjoner skal være målt etter akademiske standarder, sier Myking.

Internasjonalt samarbeid

Den eldste av de omtalte foreningene er Infoterm, som ble dannet i 1971. Infoterm skal fremme og støtte samarbeid mellom eksisterende terminologisentre og terminologinettverk, og fra Norge er Språkrådet og organisasjonen Standard Norge medlemmer. Håvard Hjulstad sitter i styret i Infoterm og har tidligere også vært visepresident i foreningen. Han jobber til daglig i Standard Norge og er i tillegg inne i sin tredje periode som medlem av Språkrådets fagråd for terminologi og fagspråk.

Infoterm er en ideell organisasjon som engasjerer seg i prosjekter innenfor terminologi og fagspråk både i Europa og i resten av verden. – Infoterm er en

viktig forening som skal være et knutepunkt for medlemsorganisasjonene, sier Hjulstad. – Infoterm er flink til å støtte folk som starter opp med terminologiarbeid, og foreningen har blant annet vært til god støtte for å få i gang arbeid med terminologi i Baltikum.

Infoterm var også i en årrekke sekretariat for den internasjonale standardiseringskomiteen for terminologi og språkressurser, ISO/TC 37, der også Norge deltar aktivt. Hjulstad var selv leder for ISO/TC 37 i tolv år frem til 2009.

Alle tre er enige om at et internasjonalt engasjement er av stor betydning.

– Det internasjonale samarbeidet innen terminologiarbeid er svært viktig, sier Hjulstad. – Terminologiarbeid er i seg selv internasjonalt, og det nasjonale og særspåklige har mindre relevans her enn i mye annet språkarbeid. Det er nesten ikke mulig å drive terminologiarbeid kun på nasjonalt plan, terminologiarbeid er internasjonalt i sitt vesen. Man kan nesten si at det nasjonale særspåklige, altså å finne termer på nasjonalspråket, er den enkle biten, avslutter han.

Nettadresser til organisasjonene:

EAFI: <http://www.eaft-aet.net>

IITF: <http://lipas.uwasa.fi/hut/svenska/iitf/index.php>

Infoterm: <http://www.infoterm.info>

.....

Marianne Aasgaard er rådgiver i terminologitjenesten i Språkrådet.

Lakselus og flytekragar. Om norsk terminologi i fiskeoppdrett

■ OLE VÅGE

Terminologien i fiskeoppdrett er interessant å ha i mente når ein diskuterer utfordringane for norsk terminologi og fagspråk. I motsetnad til på mange andre fagfelt har den teknologiske utviklinga innanfor fiskeoppdrett skjedd nettopp her til lands. Kva har det å seie for termdanninga på dette feltet?

Dersom vi ser nærmare på utviklinga av terminologien i fiskeoppdrett, ser vi at norskprodusert teknologi går hand i hand med språkleg kreativitet. Fiskeoppdrettsteknologi nyttar ofte såkalla motiverte termar. Motiverte termar er «gjennomsiktige», det vil seie at det er lett å forstå kva dei viser til. Derfor er

Motiverte termar som er baserte på metaforar, er resultatet av ein svært produktiv termdanningsprosess i fiskeoppdrett. Produksjonssyklusen til oppdrettslaksen har tre etappar: *stamfisk*, *setjefisk* og *matfisk*. Det første leddet i desse termene peikar på kva funksjon fisken har i kvar etappe, og signaliserer

«I motsetnad til på mange andre fagfelt har den teknologiske utviklinga innanfor fiskeoppdrett skjedd nettopp her til lands.»

desse termene også lettare tilgjengelege for ein vid krins av språkbrukarar. Eit døme er *flytekrage*, ein konstruksjon som held notposen på plass. Det første leddet peikar på den eigenskapen at konstruksjonen er flytande. Det andre leddet, *krage*, tyder 'kant rundt halsen på klesplagg'. Av termen *flytekrage* kan vi såleis danne oss eit bilete av ein konstruksjon som er forma som ein krage og held noko flytande rundt kragekantane. Vi er med andre ord inne på ein metafor frå kleddningsverda.

altså at omgrepet *oppdrettsfisk* kan delast inn i tre underomgrep. Det første leddet i den første termen peikar på opphav, medan vi i det første leddet til den andre termen finn verbet å *setje* med tydinga 'å plante'. I *matfisk* syner det første leddet til formålet med laksen, nemleg føde for folk. Assosiasjonane til potetdyrking er tydelege. Vi kjenner alle til setjepoteta, som vert nytta for å dyrke fram matpoteta. Fiskeoppdrett har også hatt historisk tette band til landbruket, og især i den tid-

lege perioden var landbruket ei sentral inspirasjonskjelde. Sjølve termen *fiskeoppdrett* peikar i same retninga. Ut av denne termen kan vi lese at fiskeoppdrett er ein aktivitet der ein drettar opp fisk, ikkje ulikt oppdrett av til dømes hest. Denne termen er betre enn *akvakultur*, eit framandord som ofte vert nytta upresist.

Andre viktige døme på vellukka og funksjonelle termdanningar kan ein finne i nemningar på sjukdomar. Fenomen som *lakselus* og *vintersår* er samansettingar som er lettare å forstå og nytte enn dei latinske termene *Lepeophtheirus*

for folk flest og får såleis ein demokratiserende funksjon. Godt motiverte termar verkar ikkje ekskluderande, noko som importert terminologi kan vere når termene kjem frå engelsk eller latin. Det gjeld også i fiskeoppdrett. Uheldige konsekvensar frå denne næringa vedkjem heile samfunnet, anten det er snakk om sjukdomar eller forureining. For at ålmenta skal vere i stand til å delta i eit offentleg ordskifte om dette, er det naudsynt med eit minimum av forståeleg terminologi. Ein levande og funksjonell norsk terminologi gjer det mogleg for norske aviser å skrive om til

«Vanskelege termar står i vegen for levande ordskifte og dialog mellom oppdrettsnæringa og samfunnet elles.»

salmonis og *Vibrio viscosus*. Termen *lakselus* seier oss noko om sjukdomen, nemlig at det er snakk om eit parasitisk krepsdyr (lus) som lever på laksen. *Vintersår* peikar på symptoma til ein annan sjukdom, at sår oppstår på laksen, især i vinterhalvåret.

No er ikkje biletet så eintydig som ein kan få inntrykk av. Fleire termar i fiskeoppdrett er i mindre grad motiverte, som dømet *astaxanthin* syner. Dersom ein ikkje veit kva *astaxanthin* tyder, er det lite hjelp å få i det språklege uttrykket. Termen er samansett av *astakós*, eit gresk ord for hummar, og *xanthós*, blond, noko i lei av ein hummarlyseraud farge. Med andre ord er *astaxanthin* eit pigmentstoff som vert tilsett føret, og som gjev laksekjøtet den karakteristiske raudfargen.

Terminologi i offentleg ordskifte

Termar som er baserte på norsk ordlagingsmateriale, vert meir tilgjengelege

dømes *lakselus*, slik at også dei som ikkje er fagpersonar, kan lese det. Hyp-pige medieoppslag om denne sjukdomen er synlege prov på det. Slik vert det også mogleg for lesarane å forstå forslaget om å leggje oppdrettsanlegg *i brakk*. Dette uttrykket er òg eit kreativt lån frå landbruket, der det tyder at eit jordstykke ligg unytta i vekstperioden. På same måten kan ein leggje oppdrettsanlegg unytta for å få bukt med *lakselusa*.

Den chilenske erfaringa

Chilensk lakseoppdrettsnæring, som er verdas nest største, ber vitnesbyrd om ei anna erfaring enn den norske. Ikkje berre er laksen introdusert som ein framand art, men også teknologien er importert, langt på veg frå Noreg. I denne teknologioverføringa har engelsk fungert som arbeidsspråk, og det kan vi finne tydelege spor av i den spanskpråklege terminologien. Det som vi på norsk

Foto © Gorm Kallestad / Scampix

kallar *brønnbåt*, altså fartyet som fraktar levande fisk, vert på chilensk-spansk kalla *well boat*, altså ein engelsk term. Medan termen er godt motivert på norsk, er han meiningslaus i Chile om ein ikkje kan engelsk eller kjenner fagfeltet godt. Andre slike døme frå Chile er *hatchery* (norsk: *klekkeri*), *anti-fouling* (norsk: *begroingskontroll*) og *ranching* (norsk: *havbeite*). Slike framandspråklege termar kan ha ein ekskluderande funksjon når berre svært få forstår dei.

Utfordringar i framtida

Samanlikna med termar som vert nytta i Chile, er dei norske termene lettare å forstå for folk flest, og mykje tyder på at det kjem av at oppdrettsteknologien har opphavet sitt i Noreg. Likevel ser ein stadig oftare i norsk fiskeoppdrett bruk av vanskelege termar som er baserte på framandspråk. Forskarar i marinbiologi peikar på eit større gap mellom fiskeoppdrettar og forskar fordi saksfeltet har blitt meir kompleks. Innlån av

kunnskap og termar frå blant anna genetikk og molekylær biologi er døme på at fiskeoppdrett vert stadig meir innfløkt. Som ein konsekvens vert også språket vanskelegare, og kommunikasjonen mellom grunnforskarar og yrkesutøvarar har blitt hemma. Dimed vert det også vanskelegare for kvar og ein av oss å ta stilling til *profylaksar* som vert nytta mot *piscirickettsiose* og *marin viral hemorrhagisk septikemi*, og dei *eutrofierande* effektane dei *domestiserte* artane har på den *bentiske* floraen. Vanskelege termar står i vegen for eit levande ordskifte og ein dialog mellom oppdrettsnæringa og samfunnet elles.

.....

Ole Våge er rådgjevar i terminologitenesta i Språkrådet. Han har vore doktorgradsstipendiat ved Noregs handelshøgskole og skreiv der ei avhandling om norsk og spansk terminologi i fiskeoppdrett.

Vestlandet og Sørlandet blir til

■ KNUT HELLE

I dag er det vanleg å skilje mellom fem norske hovudlandsdelar – Austlandet, Sørlandet, Vestlandet, Midt-Noreg og Nord-Noreg. Av desse namna er Vestlandet det eldste, saman med Austlandet, men dei er likevel heller unge. Og Sørlandet er enda yngre. Kva er soga bak?

I vikingtida blei det meste av Vest-Noreg og heile Sørlandet organisert som eit lovområde under Gulatingslova – Gulatingslag. Det strakte seg frå Agder til Sunnmøre, medan Romsdal og Nordmøre høyrde til det trønderiske Frostatingslag. Men desse rettslege områdenamna stod neppe sterkt i vanleg språkbruk. Folk flest identifiserte seg nok sterkare med mindre område i denne store regionen.

«Nordmenn» i vest

For folk i bygdene aust for Langfjella låg Vest-Noreg lenge i «nord», og folk der blei kalla «nordmenn». I vest rekna dei på si side folk på hi sida av fjellet for «austmenn». Slik blei det kan hende skilt mellom nord og aust alt mot slutten av 800-talet. Da fortel samtidige skaldestrofer at Harald Hårfagre kjempa som høvding over nordmennene i Hafrsfjord og

Austmannalia. Om dei budde på kysten aust for Eigersund, blei dei kalla austmenn når dei tok del i sildefisket på vestkysten, til skilnad frå dei innfødde nordmennene.

Frå 1270-åra utvikla det seg ei todeling av landet som kan henge saman med denne «nord-tenkinga». Offisielle dokument såg i aukande grad landet nord for Dovre og vest for Langfjella som det «nordafjelske», men da ikkje til skilnad frå det som låg i aust, men frå det «sønnaafjelske» sør for Dovre. Grenseskiljet på kysten var Lindesnes.

Nord blir vest

Ikkje før på 1700-talet blei denne todelinga av landet broten av ein tendens til å skilje Vest-Noreg frå resten av det nordafjelske. Som biskop i Bergen lærte dansken Erik Pontoppidan å kjenne skilnaden mellom aust og vest da han

● «For folk i bygdene aust for Langfjella låg Vest-Noreg lenge i 'nord', og folk der blei kalla 'nordmenn'.»

sigra over austmenn som kom siglande austafra og rømde heim over Jæren.

På 1800-talet kom det framleis nordmenn austover Hardangervidda, framom Nordmannslågen og etter Nordmannsslepene. Austmenn drog den motsette vegen. Til Røldal kom dei ned

samla norske ord til *Glossarium Norvegicum* (1749) og skreiv om vêrlag og fjell i *Norges naturlige Historie* (1753). I det siste verket la han vekt på klimaskiljet langs Langfjella og kalla områda på dei to sidene av fjella for «Vester-Landet» og «Øster-Landet». Vestlands-nemninga

slo likevel ikkje snøgt igjennom. Pontopidan nytta òg omgrepet «Vestenfields», og det ser ut til at det «vestafjelske» lenge var den vanlegaste administrative nemninga på Vest-Noreg. Hit reknar Jens Kraft i sin *Beskrivelse av Kongeriget Norge* (1820–1836) futedømma frå og med Jæren og Dalane i sør til og med Sunnfjord og Nordfjord i nord.

I første halvdel av 1800-talet var likevel også nemninga «Vestlandet» komen i bruk, men det ser ut til at ho særleg galdt kystområda i Agder og Rogaland. For folk i Telemark var det kystlandet frå Agder til Jæren som var Vestlandet, medan bygdene vest for Hardangervidda framleis låg i «nord». Aasmund Olavsson Vinje såg enno i 1850-åra folk frå Jæren og Vest-Agder som «dei reine Vestlændingar». Og på agderkysten brukte folk Vestlands-omgrepet for å markere seg mot landet lenger aust. Såleis kom avisa Vestlandske Tidende ut i Arendal frå 1832.

Ordregistreringane til Ivar Aasen syner likevel at folk no også var «vestlendingar» nordover i det vestafjelske. I *Ordbog over det norske Folkesprog* (1850) definerer han vestlendingen som både «Indbygger af den vestlige Deel af Norge (det Vestenfjeldske)» og heimehøyrande i «det søndenfjeldske Vestland eller Arendalssiden».

Tendensen til å rekne heile denne store regionen for «Vestland» blei truleg styrkt av at det blei vanleg å sjå resten av landet i motsetnad til hovudstaden i Christiania. Førestellinga om eit omfattande, samla Vestland låg nok enda nærare for dei som såg landsdelen utanfrå. Vestlendingane sjølv identifiserte seg helst sterkare med mindre område. Da Arne Garborg fekk seg stove i Knudaheio i 1899, streka han under kor viktig Vestlandet var i norsk historie, men han kjende seg først og fremst som jærbu.

Foto © Bård Løken / NN / Samfoto

Frå Vestland til Sørland

Sør ved Skagerrak var folk gjennom heile 1800-talet vestlendingar både i eigne og andre sine auge. Derfor kunne Vilhelm Krag i 1898 gje ut samlinga *Vestlandsviser* og prise landsdelen sin med opningsorda «O, vestland, du min moderjord». Men da han gav ut eit utval av dikta sine i 1917, opna han med «O, Sørland, du min moderjord». I mellomtida hadde han gått i bresjen for å døype om Agder på denne måten, og som landsdelsnamn har «Sørlandet» berre styrkt seg seinare.

Krag skapte Sørlands-omgrepet med front mot det han såg som ei nedvurdering av landsdelen i hovudstaden og mellom austlendingar. Samstundes reiv han Sørlandet laus frå eit Vestland som var prega av motkulturar han ikkje hadde særleg sans for. Han var klar på at heile Agder, også innlandet, var Sørland. Men dette har i ettertid kome noko i bakgrunnen for myten om det blide, harmoniske og sommarlege Kyst-Sørlandet. Denne myten blir i dag kritisert i landsdelen, mellom anna for å verke lammande og dekkje over sosiale problem.

Kva er Vestlandet i dag?

Oppfatninga av kva som utgjer Vestlandet, skifter i dag som før. På sitt vidaste omfattar landsdelen fylka frå og med Rogaland til og med Møre og Romsdal. Dei samarbeider alle i det Vestlandsrådet som blei oppretta i 2003. Likevel ser det ut til at folk på Nordmøre jamt over kjenner seg meir som trønderar enn som vestlendingar, medan sunnmøringane gjerne reknar seg for vestlendingar. Romsdalingane er på vippen mellom Vestlandet og Trøndelag og har samstundes gamle band over fjellet til Austlandet. Derfor står tradisjonen frå det

gamle Gulatingslag framleis sterkt: Sunnmøre er vestlandsk, medan Romsdal og Nordmøre i det minste ikkje er det i same grad. Det er ein tendens til å rekne desse to gamle frostatingsfylka og seinare futedømma til Midt-Noreg, og i helsevesenet høyrer heile Møre og Romsdal i dag til Helse Midt-Noreg.

Dette syner at heller ikkje Sunnmøre har ei sjølvsgd Vestlands-tilknytning i dag. Det er ikkje uvanleg å setje ei nordgrense for landsdelen ved Stad, slik Jens Kraft gjorde i 1820-åra. I andre halvdel av 1960-åra utarbeidde til dømes den såkalla Vestlandskomiteén ein landsdelsplan for Hordaland og Sogn og Fjordane. Møre og Romsdal laga sin eigen plan, og det same gjorde seinare Rogaland og Agder. Rogaland har likevel eit så tett næringshopehav med Hordaland og tek så aktivt del i det politiske Vestlands-samarbeidet at det gjev dårleg meining å utelate fylket frå Vestlandet. Dette enda om det har heva seg røyster i Rogaland for eit tettare samarbeid med Agderfylka, samstundes som det er ein tendens i Hordaland og Sogn og Fjordane til å rekne seg for dei verkelege vestlandsfylka.

Det soga da viser, er at Vestlandet har vore og er ein skiftande prosess meir enn ein fast og stabilt avgrensa landsdel. Kva ein reknar til landsdelen, er avhengig av kvar ein er på tidsaksen frå vikingtida til i dag, og det varierer med dei konstituerande draga ein legg vekt på.

.....

Knut Helle er professor emeritus i mellomalderhistorie ved Universitetet i Bergen og har skrive meir utførleg om Vestlandet og Sørlandet i innleiinga til *Vestlandets historie*, band 1 (2006).

OM SPRÅKRÅDET

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål og er underlagt Kulturdepartementet.

Målet for arbeidet i Språkrådet er at norsk skal være i bruk i alle deler av samfunnslivet også i framtiden – og ikke bli tilsidesatt av engelsk.

Vi vil gi det offentlige, næringslivet og folk flest tro på at norsk språk duger, og arbeider for å øke kunnskapen om norsk språk.

Dette gjør Språkrådet for å styrke det norske språkets stilling:

- Vi informerer på nettsidene og i publikasjonene våre om god og rett norsk.
- Vi svarer på om lag 10 000 språkspørsmål på e-post og telefon i året.
- Vi arrangerer konferansen *Språkdagen* hvert år for å skape debatt om aktuelle utfordringer for norsk språk.
- Vi har en språktjeneste for statsorganer som gir råd til statsansatte om hvordan de kan skrive klart og godt.
- Vi har en terminologitjeneste som samordner utvikling og tilgjengeliggjøring av norsk terminologi og fremmer norsk fagspråk.
- Vi gir diplom til næringsdrivende som har gitt virksomheten et godt, kreativt norsk navn.
- Vi godkjenner ordbøker og ordlister til bruk i skolen.
- Vi fører tilsyn med at alle statsorganer følger kravene til fordeling av bokmål og nynorsk.
- Vi gir råd om hvordan stedsnavn skal skrives på kart og veiskilt.
- Vi samarbeider med offentlige og private institusjoner om tiltak som styrker bruken av norsk.
- Vi forvalter rettskrivningen i nynorsk og bokmål og følger med på hvordan språket utvikler seg.

Direktøren i Språkrådet er leder for 30 ansatte. Styret i Språkrådet er utnevnt av kulturministeren. Språkrådet har fire fagråd som er referansegrupper med språkkyndige og språkengasjerte personer fra hele samfunnet. Fagrådene gir innspill og råd om saker på sine fagfelter.

www.sprakradet.no
www.spraakradet.no

SPRÅKRÅDET
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

TELEFON: 22 54 19 50
TELEFAKS: 22 54 19 51

ANSVARLIG REDAKTØR:
Arnfinn Muruvik Vonen

INFORMASJONSSJEF:
Svein Arne Orvik

REDAKTØR:
Åsta Norheim
asta.norheim@sprakradet.no

REDAKSJONSSEKRETÆR:
Erlend Lønnum
erlend.lonnum@sprakradet.no

ABONNEMENT OG
ADRESSEENDRING:
bestilling@sprakradet.no

Signerte artikler fra
eksterne skribenter står
for forfatterens syn.

Ettertrykk tillatt når kilden
er oppgitt.

OPPLAG: 11 500
Tekstene i dette nummeret
fins også på Internett:
www.sprakradet.no
www.spraakradet.no

Fire nummer i året
Redaksjonen avsluttet
20.05.2011

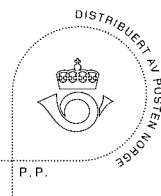
LAYOUT: Marit Heggenhougen
www.cmykdesign.no
TRYKK: 07 Aurskog

ISSN 0333-3825

OMSLAGSBILDE:
Masdalskloven i Ørsta
Foto: Svein Arne Orvik

B

NORGE/NOREG

HISTORIA BAK

SVENSK, DANSKE OG ISLANDSKE GEITER – OG UNGANE DEIRA

Geit heiter *get* på svensk, *ged* på dansk og *geit* på islandsk. Ungen til geita heiter *kid* eller *killing* på svensk, *gedekid* på dansk og *kið* eller *kiðlingur* på islandsk.

Svensk *killing* må opphavleg ha heitt *kid-ling*. Islandsk *kiðlingur* og norrønt *kiðlingr* stadfester det. I *kiðling* er *-ling* eit diminutivsuffiks, dvs. eit suffiks som gir hovudordet tydingsnyansen 'liten'. At suffikset *-ling* har ein slik funksjon, kan ein til dømes sjå av norrønt *mús* ('mus') og *mýslingr* ('musunge') og av engelsk *duck* ('and') og *duckling* ('andunge'), for ein musunge er mindre enn ei mus, og ein andunge er mindre enn ei and.

Attåt *kidling*, som vart til *killing*, har svensk ei diminutivform sett saman av *get* + *-ing* (altså ikkje *-ling*), som heiter *geting*. Den opphavlege tydinga også av dette ordet må vera 'lita geit'. *Geting* (som dei uttalar *jeting*) er ei nemning på eit dyr, det òg, men det dyret er berre 1–2 cm langt.

Islandsk har *geitungur*, som liknar særst mykje på og tyder det same som svensk *geting*. Me må tru at også norsk ein gong i tida har hatt ei nemning *geiting* eller *geitung* på dette dyret.

I ei islandsk-islandsk ordbok står det at ein *geitungur* ser slik ut: «Hann er oftast svartur með gulum eða rauðum þver-röndum og með eiturbroddi.» Skarpe lesarar skjønner kva det tyder.

Den islandske teksten hjelper deg til å finna ut *kva for dyr* ein *geitungur* er, men ikkje *kvifor* det heiter *geitungur* på islandsk og *geting* på svensk. Det har med likskap i utsjånaden til dei to dyra å gjera. Du løyser gåta når du finn fram til eit dyr som har noko på kroppen som også geiter har.

Når du har funni ut *kvifor* dette vesle dyret blir omtala som 'lita geit', seier du sjølvsgagt «Sjølvsgagt!», for løysinga er ganske logisk. Dersom du ikkje finn løysinga sjølv, kan du sjå på side 25.

Svein Nestor, cand.philol.

RETURADRESSE:
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

ISSN 0333-3825